

UVOD U INTELEKTUALNU SLOBODU

INTRODUCTION TO INTELLECTUAL FREEDOM

Mr. Amra Rešidbegović

Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH

UDK 342.727:02]

Sažetak

Intelektualna sloboda je univerzalno ljudsko pravo i sastavni dio demokracije. Rad donosi razvoj, temeljne principe i dokumente intelektualne slobode.

Summary

Intellectual freedom is universal human right and an integral part of democracy. This paper gives the path of development, basic principles and documents of intellectual freedom.

Uvod

Ono što podrazumijevamo pod izrazom Intelektualna sloboda jeste temeljni dio demokracije, sloboda i ljudskih prava u čijem se okviru i razvijala tokom proteklih stoljeća. Kao ideja o univerzalnom pravu čovjeka, intelektualna sloboda je začeta u dalekoj prošlosti, a u svom realitetu se najefikasnije izrazila u novijem dobu uklopivši se u instituciju demokracije.

Što je intelektualna sloboda ?

U današnjem smislu intelektualna sloboda je univerzalno ljudsko pravo na :

- slobodu mišljenja
- slobodu izražavanja i
- slobodu promicanja ideja

Historijski razvoj.

Tokom svog razvoja intelektualna sloboda je prošla dug put kako bi se definirala kao sloboda mišljenja, izražavanja i promicanja ideja. Na tom putu ona se morala iznjedriti iz skupine ostalih ljudskih prava i sloboda . U svom začetku intelektualna sloboda se nazirala kroz borbu za različite vidove prava, poput prava na "zaštitu tijela", na "zaštitu građana od lišavanja slobode samovoljom", na "slobodu izražavanja i rasprava u parlamentu". Kolijevka borbe za ova prava bila je Engleska, a instrumenti u borbi za njihovo ostvarenje bili su "Magna Carta

Libertatum" iz 1215. godine, "Habeas Corpus Act" iz 1679. godine i "Povelja prava" iz 1689. godine.

Jedna od tekovina Francuske revolucije bilo je dokument iz 1789. godine, poznata "Deklaracija o pravima čovjeka i građana" koji je i u razvoju intelektualne slobode označio veliki korak naprijed, jer se sada jasno nazire oblik prava na intelektualnu slobodu. Prema članu 11 ove deklaracije: "Slobodno izražavanje misli i ideja jedno je od najdragocjenijih prava čovjeka. Svaki građanin može **govoriti, pisati i objavljivati – štampati slobodno**, osim ako te slobode zloupotrebljava van zakona".

Dvadeseto stoljeće kao doba sloboda i brojnih sporazuma o ljudskim pravima opskrblilo je i intelektualnu slobodu značajnim instrumentima za njenu primjenu u svakodnevnom životu svih ljudi.

Temeljni principi i dokumenti intelektualne slobode

U implementaciji temeljnih principa intelektualne slobode : sloboda mišljenja, izražavanja i promicanja ideja presudnu ulogu igraju nacionalne i međunarodne organizacije.

Nacionalne organizacije i pojedinci koji imaju profil, zadatak i snagu da sprovedu principe intelektualne slobode su društva bibliotekara, nacionalne biblioteke, konzorciji i slične organizacije bibliotekara, (naravno, uz potporu odgovarajućih ministarstava koja se i sama moraju zalagati za iste principe), te ombudsmeni, političari, izdavači, sudije i novinari.

Međunarodne organizacije koje su jasno i transparentno obradile i u svoje dokumente ugradile principe intelektualne slobode za koje se zalažu su: Unated Nations (Ujedinjene nacije), UNESCO, IFLA-FAIFE (Međunarodna federacija bibliotečkih udruženja), Council of Europe and European Commission (Savjet Evrope i Evropska komisija CECUP-CELIP), ALA – Office on intellectual freedom (Američko bibliotečko društvo-Ured za intelektualnu slobodu) i druge.

Ove međunarodne organizacije su izradile niz dokumenata koji promoviraju intelektualnu slobodu.

Među prvim i najvrijednijim dokumentima ove vrste nastalim u XX stoljeću jeste Univerzalna Deklaracija o Ljudskim Pravima koja je kao prilog Povelji UN usvojena na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. decembra 1948. godine. Ova deklaracija

predstavlja značajan napredak u razvoju ljudskih sloboda, posebno intelektualne slobode. Ponukana strahotama tek završenog rata Organizacija UN

je u ovih 30 članova Deklaracije kratko i jasno zacrtala put poštivanja prava i sloboda za sve ljude. Intelektualna sloboda je u ovom dokumentu sasvim uobličena i jasna. O tome govori i član 19 na slijedeći način:

“ Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja; ovo pravo uključuje slobodu mišljenja bez tuđeg miješanja a isto tako i traženje, primanje i saopćavanje obavještenja i ideja bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice”.

Ovaj član iz Deklaracije će ostati uvijek jednako vrijedan i primjenjiv iako se ova ideja i njena formulacija dalje razvijala do preciznosti u kasnije nastalim dokumentima. Vrijedno je u tom smislu spomenuti Konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, Vijeća Evrope iz 1950. i 1953. godine.

Biblioteke i intelektualna sloboda

U novije vrijeme raspoložemo sa dokumentima koji sasvim jasno određuju ulogu i zadatke biblioteka u promociji intelektualne slobode na međunarodnom nivou. Postavlja se pitanje što je u međuvremenu više napredovalo : biblioteke ili intelektualna sloboda kada su se u ovom stoljeću tako povezali kroz ove dokumente? Odgovor na to pitanje leži u tradicionalnoj vezi između biblioteka i intelektualne slobode. Biblioteke su po svojoj funkciji imale uvijek jedinstveno mjesto koje je pogodovalo promociji intelektualne slobode zbog otvorenosti i slobode pristupa informacijama i idejama. Sve to je rezultat djelovanja biblioteka na principa otvorenog društva za koje su se one opredijelile već svojim nastankom.

U okviru dokumenata ove vrste nalaze se manifesti, standardi, etički kodeksi i drugo.

Tako je 1994. godine UNESCO objavio Manifest za javne biblioteke, prema kojem su ove biblioteke, između ostalog, mjesno informacijsko središte sa zadatkom da svojim korisnicima omogućuju neposredan pristup svim vrstama znanja i informacija. Uz to, sve službe se moraju pridržavati principa ravnopravnosti u odnosu na korisnike, građu i sve drugo.

Ubrzo je 1999. godine zaživio i Manifest za školske biblioteke na istim principima intelektualne slobode uz poštivanje specifičnosti ovog tipa biblioteka. Iste godine je IFLA objavila značajan dokument Biblioteke i intelektualna sloboda, a 2000. godine je

Vijeće Evrope/EBLIDA objavilo Smjernice za bibliotečko zakonodavstvo i politiku koje je intelektualnu slobodu u bibliotekama osnažilo u cijelosti.

Intelektualna sloboda koju treba primjenjivati u bibliotekama mora se oslanjati na profesionalni i osobni etički kodeks djelovanja. Stoga se uvažavaju, kako u svijetu, tako i u nas standardi za sve tipove biblioteka i etički kodeksi. Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine je na svojoj godišnjoj konferenciji u Tuzli 12. jula 1997. godine usvojio Etički kodeks bibliotekara Bosne i Hercegovine i time se uključilo u veliku porodicu profesionalaca i pristalica otvorenog društva, ravnopravnosti među ljudima, intelektualne slobode kao pogleda na svijet i demokracije u opće.

Promocija intelektualne slobode u bibliotekama podrazumijeva zalaganje za slobodu izražavanja ideja, za pružanje i davanje svih vrsta informacija bez obzira na njihov karakter i bez restrikcija za korisnike. Kao profesionalci bibliotekari su dužni da promoviraju i štite intelektualnu slobodu u svim njenim vidovima.

Razmatrani segmenti Intelektualne slobode samo su dio ove tekovine savremenog doba. Intelektualna sloboda je kompleksna cjelina i ovom prilikom nerazmatrani njeni dijelovi su bibliotečka politika, slobodan - otvoreni pristup informacijama, Internet pristup, zaštita slobode čitanja i informiranja i drugo, kao i njena tamna strana – cenzura.

Bilješke

U prilogu ovog časopisa Bosniaca objavljeni su kao sastavni dio ovog rada : The IFLA Internet Manifesto; Manifest za školsku biblioteku i Etički kodeks bibliotekara Bosne i Hercegovine

Literatura

Čitanka ljudskih prava : zbirka tekstova. Sarajevo : Centar za ljudska prava Univerziteta, 2001

Horvat, Aleksandra. Intelektualna sloboda i knjižnice
www.hsk.hr/cssu/program/modul.htm (mart, 2002)

Tax Choldin, Mariana. What every librarian should know about Intellectual Freedom : a personal view // Printed material Mortenson Center

www.library.uiuc.edu/mortenson (april, 2002)

Weech, Terry; Melita Ambrožič. Intellectual freedom and libraries : free access to library material and information. Bled, workshop (November 12-20, 2001)